

KIRSI NIUKKO

Rintamamiestalo jälleenrakennuskauden tyyppitalokulttuurin ilmauksena

Kaikki tietävät, millainen on rintamamiestalo. – – Tämä puolitoistakerroksinen yhden perheen omakotitalo kehitettiin jälleenrakennusta ja siirtolaisten asuttamista varten ”alempien yhteiskuntaluokkien ja maaseutuväestön” asumistason nostamiseksi sotien välissä. Taloja rakennettiin 40-luvulta jopa 60-luvulle. Jo pidempään rintamamiestalot ovat olleet nostalgiaa ja muotia kaupunkien keski- luokan parissa – –. (Holmila 2008.)

Suomen jälleenrakennuskaudella¹ rakennettuja pientaloja kutsutaan yleisesti *rintamamiestaloiksi*. Instituutioksi muodostuneeseen käsitteeseen sisällytetään usein koko jälleenrakennuskaudeksi määritelty tyylin, historian ja asuttamisen jakso 1940-luvulta 1960-luvulle, vaikka talotyyppi sekä asutuslait ja -kulttuuri muuttuivat tuona aikana paljonkin. Käsitteellä rintamamiestalo viitataan heterogeeniseen ja usein ristiriitaiseen kontekstiin. Sen välityksellä esitetään niin kodin ideaa, tyylin, asuttamisen ja maankäytön historiaa kuin jälleenrakennuskautta sekä asumisen nostalgisia tuntejakin:

Aika monelle suomalaiselle koti merkitsee vanhaa puutaloa rauhallisen omakotitaloalueen siimeksessä. Joensuulaiset Sami ja Heidi tekivät unelmasta totta ja ostivat itselleen rintamamiestalon Liperin taajamasta. Vaikka pientä remonttia riittääkin, ei päätöstä ole tarvinnut katua – – taajamassa – – sijaitseva 1940-luvulla rakennettu rintamamiestalo vaikutti ainakin kuvissa juuri heidän toiveidensa mukaiselta. (Miettinen 2008.)

1 Jälleenrakennuskausi jatkui vuodesta 1940 ainakin vuoteen 1952, jolloin sotakorvaukset Neuvostoliitolle saatiin maksettua. Vuoden 1952 Helsingin olympialaisia pidetään symbolina aikakauden vaihtumiselle. (Kummala 2005, 1.) Toisaalta kaupunkilaisia asui pommisuojuissa aina 1950-luvun lopulle asti, ja maanhankintalaki vaihtui maankäyttölaiksi vasta vuonna 1958. Rintamamiehiä oli ilman maata vielä 1960-luvun puolella. Aikakauden päättymiselle siis on vaikea antaa tarkkaa vuotta.

Kiinnostukseni aihetta kohtaan heräsi rakennusinventoinnin empirian parissa. Jälleenrakennuskauden tyyppitalokulttuuri on rakennetun kulttuuriympäristön inventoinneissa vielä uusi aihe, mikä näkyy muun muassa siinä, että käytössä oleva rakennuskeskeinen metodi ei ole kovin toimiva toinen toistaan muistuttavien tyyppitalojen kohdalla. Myös nimityskäytännöt aiheuttavat epäselvyyttä, ja käsitykseni mukaan niillä voi olla vaikutusta siihen, miten jälleenrakennuskautta tulkitaan ja arvioidaan. Siirtokarjalaisten maisema artikkeliväitöskirjani tutkimusteemana sai kiinnittämään erityistä huomiota siirtokarjalaisten asuttamiseen liittyviin seikkoihin kulttuuriympäristötyön yhteydessä. Rakennetusta kulttuuriympäristöstä puhuttaessa siirtokarjalaisten asutuskulttuuri on jäänyt alisteiseksi suhteessa toiseen suureen asutettujen ryhmään, rintamamielisiin. Käsitettä rintamamiestalo käytetään varsin epäohdonmukaisesti riippumatta siitä, onko kohde siirtokarjalaisten vai rintamamiesten asuttama, onko se hankittu maanhankintalain² nojalla vai vapaalla kaupalla³. Jälleenrakennuskauden asuinalueita kuvataan usein nimeämällä ne yleistäen rintamamiestalokyliksi. Nimitys rintamamiestalo yhdistetään myös usein erilaisiin talotyyppeihin kuten *Ruotsin lahjataloihin* ja *asevelitaloiksi* kutsuttuihin taloihin.⁴ Ylipäätään jälleenrakennuskauden tyyppitalokulttuuria määritellään *rintamamiestalo*-käsitteen avulla ristiriitaisesti:

Taloja rakennettiin 40-luvulta jopa 60-luvulle. (Holmila 2008.)

Oikeat rintamamiestalot veistettiin sodan lepo vuoroissa hirrestä ja siirrettiin sotaleskille. – – Sodan jälkeen tehtiin tyyppipiirustuksia jälleenrakentamiskautta varten. Niitäkin kutsutaan rintamamiestaloiksi. (Sarmala 2004.)

2 Maanhankintalaki (§MHL) säädettiin 5.5.1945 siirtokarjalaisten, perheellisten rintamamiesten, sotainvalidien, sotalaskien, sotaorpojen, maanvuokralaisten ja maatyöläisten maansaannin helpottamiseksi maaseudulla. Maanhankintalakiä sovellettiin siirtokarjalaisten osalta erityistä sijoitus suunnittelmaa apuna käyttäen. (Esim. Kulha 1969, 100–107.)

3 Vapaalla kaupalla tarkoitetaan ilman poikkeuslain (MHL) säätelemää maansaantioikeutta käyttäen hankittua tonttia, tilaa ja asuntoa.

4 Ruotsin lahjatalot olivat Suomessa suunniteltuja mutta Ruotsin valtion kansalaiskeräyksellä rahoitettuja ja Ruotsissa rakennettuja elementtitaloja. Taloja rakennettiin Suomessa 75 paikkakunnalle 2000 kappaletta vuosina 1940–41. Aseveljien liitto (1940–45) auttoi lahjatalojen pystytyksessä. (Kummala 2005.) Ruotsalaistaloja kutsutaankin toisinaan asevelitaloiksi. Asevelitalo on nykyisin monimerkityksinen käsite, sillä se liitetään niin Aseveljien liiton toimintaan kuin rintamamielisiin. Toimittaja Pertti Sarmala kutsuu rintamien talotehtaita valmistettuja rakennuksia ”oikeiksi rintamamiestaloiksi” (Sarmala 2004) Petteri Kummalan mukaan ne sen sijaan ovat ”oikeita asevelitaloja”. Nimellä ”asevelitalo” suunniteltiin vuosien 1942–43 aikana tyyppipiirustussarjoja, ja rakentaminen toteutettiin rintamien läheisyydessä. Aseveljien liiton avulla rakennuksia siirrettiin Karjalaan yhteensä 1000 kappaletta. (Saarikangas 1993, 270–272.) Aseveljien liitto ja sen lakkauttamisen jälkeinen asevelitoiminta tuki erityisesti sotainvalidien, -orpojen ja -leskien asunnonsaantia. Nimitystä asevelitalo käytetään myös rintamamiestalon synonyymina, jolloin ilmaus on diskursiivinen, eikä kohdistu eksaktiin talotyyppiin tai asukasryhmään. Käsitettä käytetään harvemmin kuin rintamamiestaloa, mutta se esiintyy vakiintuneena joidenkin asuinalueiden kuten Tampereen Nekalan tai Vaasan asevelilylien nimissä, vaikka niiden rakennuksia ei olekaan valmistettu alkuperäisillä asevelitalojen piirustuksilla.

Jälleenrakentaminen materialisoitui puolitoistakerroksisina rintamamiestaloina, joita kohosi ympäri Suomea nopeaan tahtiin 1940- ja 1950-luvulla. (Saarikangas 2002, 359/kuvateksti.)

Rintamamiestalo-nimitys liitetään toisinaan maanhankintalakiin ja puhutaankin itse asiassa enemmän tila- kuin rakennustyyppistä:

Tiukasti määriteltynä varsinaisia rintamamiestaloja ovat vain ne talot, jotka on rakennettu sodan jälkeen vuonna 1945 säädetyin maanhankintalain nojalla valtion lahjoittamille tonteille. (Kummala 2005, 32.)

Rintamamiestalo esitetään yleisesti ottaen miksi tahansa *tyyppitalon* tai *asuinrakennuksen* nimitykseksi:

Jälleenrakentaminen materialisoitui puolitoistakerroksisina rintamamiestaloina, joita kohosi ympäri Suomea nopeaan tahtiin 1940- ja 1950-luvulla. (Saarikangas 2002, 359/ kuvateksti.)

Hyödynnän aiheeni tarkastelussa humanistisen maisemantutkimuksen näkökulmaa, jonka avulla selvitän rintamamiestalon luonnetta maisematekstinä sekä sen esittämistä merkityksistä. Tutkin rintamamiestalotekstiä hegemonisen diskurssin representaattona, jonka kautta tuotetaan mielikuvia jälleenrakennuskaudesta isänmaallisuusaatteen viitekehyksessä. Lopuksi pohdin aihetta lyhyesti rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnin näkökulmasta.

Artikkelissa sovellan diskurssianalyyttistä lähestymistapaa. Diskurssianalyysia ei pidetä selkeärajaisena tutkimusmenetelmänä, vaan teoreettisena viitekehyksenä, jossa tutkija pohtii sosiaalisen todellisuuden rakenteita ja rinnakkaisia, keskenään kilpailevia merkitysisältöjä (Jokinen – Juhila 1993, 17–18). Mukailen artikkelini kysymyksenasettelussa Petri Raivon väitöskirjassaan esittämää maiseman kriittisen tulkinnan mallia, jolla hän viittaa tutkijan itseymmärryksen ja maisemadiskurssien väliseen suhteeseen. Tulkintamallin avulla tutkija pyrkii vastaamaan kysymykseen, miten maiseman – tässä tutkimuksessa rintamamiestalodiskurssin – merkitykset ovat rakentuneet, miksi ne ovat sellaisia kuin ovat ja mitä niiden taustalla on. (Raivo 1996, 45–46.) Käsittelen aihetta jälleenrakennuskauden keskeisten aatteiden ja historian prosessien kuten maaseudun asuttamisen, funktionalistisen suunnitteluideologian ja isänmaallisuusaatteen konteksteissa ja tulkiten sen pohjalta käsitteen nykykäyttöä.

Rintamamiestaloista on viime vuosina kirjoitettu paljon niin korjaajien oppaita kuin tutkimuksiakin. Aineistokseni olen poiminut rintamamiestaloja käsittelevää tekstiä taidehistorioitsija Kirsi Saarikankaan teoksesta *Asunnon muodonmuutoksia* (2002) sekä Rakennustaiteen museon tutkijan Petteri Kummalan teoksesta *Lamasalvoksesta elementtitekniikkaan* (2005). Lisäksi aineistooni kuuluu teksti Elina Standardskjöldin teoksesta *Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1930–1950* (2008). Viittaan

kirjoituksessani myös *Uuden Suomen* kulttuuritoimittajan Paula Holmilan kirjoitukseen, joka julkaistiin verkkolehti *Uudessa Suomessa* 30.1.2008 sekä toimittaja Pertti Sarmalan kirjoitukseen *Helsingin Sanomissa* 27.8.2004. Tyyppitalon aikalaisnimityksiä käsittelevänä aineistona käytän *Suomen Kuvalehden*, *Kotilieden* ja *Arkkitehdin* vuosien 1940–1952 aikana ilmestyneitä jälleenrakennusta koskevia kirjoituksia.

Rintamamiestalon diskursiivinen olemus

Edellä esittämäni ajalliset sekä talotyypeihin liittyvät käsitteelliset ristiriidat kuvaavat rintamamiestalon diskursiivista luonnetta. Käsitteen käyttöä ei perustella vaan pidetään itsestäänselvyytenä. (Jokinen & Juhila 1993, 90.) Sen sisään kätkeytyy niin rintamamiesten kuin siirtokarjalaistenkin asuttaminen:

On laskettu että Suomeen rakennettiin sotien jälkeen noin 75 000 rintamamiestaloa. (Standertskjöld 2009, 80.)

Maanhankintalain nojalla Suomeen rakennettiin vuosina 1945–56 noin 75 000 asuintaloa. (Saarikangas 2002, 352.)

Myös siirtokarjalaisten keskuudessa jälleenrakennuskaudella rakennettuja tyyppitaloja nimitetään rintamamiestaloiksi. Tämä on tullut ilmi muun muassa heidän kirjoittamassaan kirjallisuudessa. (Ks. esim. Korkeamäki & Patrakka 2003, 189; Tas-
kinen 2006, 4, 98.) Keväällä 2009 tein Hiitolan pitäjäseuran avustuksella jälleenrakennuskautta koskevan kyselyn 76 siirtokarjalaiselle.⁵ Vaikka vastausprosentti oli kymmenen paikkeilla, eikä aineiston pohjalta muuten voi tehdä laajoja yleistyksiä, hyödynnän rintamamiestaloa koskevia vastauksia muiden lähteiden ohessa:

Nimi on aika kuvaava ja käytän sitä itsekin. (Siirtokarjalaismies, s. 1943.)

Käytän itsekin nimeä rintamamiestalo varsinkin niistä, jotka on rakennettu ns. asuntotonteille. (Siirtokarjalaisnainen, s. 1933.)

Pinomäki on asutusalueena verraten nuori. – – Suuri osa taloista ja tiloista on vanhoja rintamamiestiloja. (Pinomäki 29.8.2009.)⁶

5 Kirjoitushetkellä 7 vastaajaa on palauttanut vastauksen. Syitä vähäiseen vastaajien joukkoon voi kenties perustella kyselyn vaativuudella. Kysymyksiä oli 33. Vastaajat kokivat saamani palautteen perusteella yksityiskohtaiset kysymykset vaikeiksi, koska eivät ”enää muista” tapahtumia. Ongelmaksi muodostui tarve kertoa ”totuutta”, ei niinkään pelkkiä muistoja. Kaikki saamani vastaukset ovat huolellisesti tehtyjä ja soveltuvia laadullisen tutkimuksen aineistoksi. Jotta aineiston pohjalta voisi tehdä yleistyksiä, kyselyä pitäisi kuitenkin laajentaa koskemaan suurempaa joukkoa. Valtakunnallisesti karjalaiseen väestöön kohdistetun kyselyn tekeminen artikkelin kirjoitusvaiheessa tuntui hätköidyttä, sillä meneillään olevassa 2008–10 toteutettavassa Suomen Akatemian hankkeessa Jälleenrakennuskauden muistot kerätään aikakautta koskevaa muistitietoa. Aineisto ei kuitenkaan vielä kirjoitushetkellä ollut hankkeen ulkopuolisen tutkijakunnan käytettävissä.

6 Pinomäki on siirtokarjalaisten asuttamiseksi perustettu laaja asutusalue Satakunnassa Porissa.

Suomen Asuntotietokeskuksen kyselyssä Oma Koti 05 -messuilla 2005 koottiin kokemuksia rintamamiestalojen rakentamisesta. Kirjan esipuheessa rintamamiestalo määritellään laaja-alaisesti ymmärrettäväksi käsitteeksi: ”pääasia on, että rintamamiesten ja hänen perheensä rooli on ollut rakentamisessa merkittävä”. (Taskinen 2006, 4.) Kaikki 20 palautettua rintamamiesten tarinaa on julkaistu vuonna 2006 ilmestyneessä teoksessa *Rintamamiestalot – rakentajien muistikuvia*. Rintamamiestalon määritelmä aiheutti tulkintavaikeuksia osalle vastaajista: ”Näin olin vuosina 1965–69 rakentanut talon. Oliko se sitten rintamamiestalo? Tontti ei ollut rintamamiestontti, ja lainaakin olin ottanut työnantajan huoltokonttorista enkä rintamamiesten asutusrahastosta. Rintamamiestä sen kuitenkin teki itse suurimmaksi osaksi.” (Viljo Helin 2006, 22.)

Kirjoittajakuntaan kuuluu myös kolme siirtokarjalaista rintamamiestä. Heistä yksi on esipuheen kirjoittaja Jouko Taskinen, joka kuvaa omaa suhdettaan rintamamiestaloon: ”Ensimmäistä rintamamiestaloa olin ’rakentamassa’ Honkajoella 1940-luvun lopulla. Hiitolaiset evakot oli ohjattu Pohjois-Satakuntaan, ja sieltä oli isoisläheni maanhankintalain nojalla osoitettu maatila Karjalaan jääneen tilalle. Olin silloin kuusi vuotta vanha.” (Taskinen 2006, 98.)

Käsitteen rintamamiestalo käytölle ei ole luotu yhteisiä pelisääntöjä eikä eksakteja käytön muotoja. Sari Husan mukaan diskurssiivisten ilmaisujen sosiaalisessa todellisuudessa tapahtunut rakennusprosessi on jäänyt huomaamatta ja ilmaisuja käytetään eräänlaisena *totuuden julistuksen* välineenä. Husa kuvailee foucault’laisen totuusdiskurssin puhetapaa:

Diskurssiiviset muodostelmat eli diskurssit koostuvat totena esitetyistä lausumista, joita määrittää niiden ilmoittava eli julistava funktio. – – Se mikä on lausuttu (tapahtunut tosiasia) tarkoittaa Foucault’n lausumaa, ja siten lausuma sellaisenaan toteuttaa diskurssiivisen vaikutuksen joka kuullaan, luetaan, lausutaan, kirjoitetaan, ja toistetaan. (Husa 1995.)

Maunu Häyrysen mukaan diskurssi on vallankäytön väline ja kamppailujen kohde, jonka luonne sellaisenaan on historiallinen ja sopimuksenvarainen (Häyrysen 2005, 60). Tilaa voidaan pitää merkityksiä ja käytäntöjä luovana vallan verkostona (Saarikangas 2002, 32), jossa diskurssit muotoutuvat *sosiaalisiksi käytännöiksi*, eikä niillä James Duncanin mukaan ole luonnollista yhteyttä siihen kontekstiin, johon ne todellisuudessa viittaavat (Duncan 1992, 8). Diskurssiivisilla ilmaisuilla onkin Foucault’n mukaan tapana ilmaista ”enemmän”. Vaikka diskurssit ovat merkeistä rakentuvia,

– – se mitä ne tekevät ovat enemmän kuin merkkien käyttämistä asioiden tarkoittamiseksi. Juuri tämä enemmän tekee niistä kieleen ja puheeseen palautumattomia, Juuri tämä enemmän on saatava näkyviin ja kuvattava. (Foucault [1969] 2008, 69.)

Häyrynen kuvaa maisemakuvaston kiinnittymistä todellisuuteen ”artikulaationa, representaatioiden enemmän tai vähemmän mielivaltaisena yhdistämisenä uusiin ja outoihin ilmiöihin” (Häyrynen 2005, 62). Myös rintamamiehen ja tyyppitalokulttuurin yhteys paljastuu vain historian ja erityisesti jälleenrakennuskauden aikana käydyin julkisen keskustelun (mm. Kulha 1969, 168–73) sekä sotaveteraanien asuttamiseen kohdistuvan julkisen kirjoittelun kontekstissa (ks. esim. Kangas 2006). Käsite *rintamamiestalo* ei ole ammattikieltä, vaan sitä voidaan pitää eri ammattialojen ja sosiaalisten ryhmien rajat ylittävän tekstuaalisen yhteisön intersubjektiivisena tulkintana. Tekstuaalinen yhteisö on alun perin kirjallisuudentutkimuksen käsite, jonka avulla Brian Stock kuvaa keskiajan kerettiläisiksi julistettujen uskonlahkojen harhaoppisia tulkintoja kannattaneita ryhmiä (ks. Välimäki 2008, 41–60). Petri Raivo yhdistää käsitteen väitöskirjassaan *Maiseman kulttuurinen transformaatio* (1996) maisemateksteihin, joiden olemassaolo määrittyy sen mukaan, miten esillä olevan maisemadiskurssi ymmärretään ja millainen diskurssin lukutapa on.

Tekstuaaliset yhteisöt eivät – – ole sääntöjen normittamia homogeenisia ryhmiä, tai yhteiskunnallisia luokkia, vaan yhteisöjen muodostumisen kannalta on ratkaisevaa tekstin olemassaolo ja sen intersubjektiivinen tulkinta. (Raivo 1996, 43.)

Jälleenrakennuskauden tyyppitaloja kuvaavien puhetapojen ensisijaiseksi ilmaisumuodoksi noussut rintamamiestalo voidaan ymmärtää myös *hegemonisen diskurssin* esittämistavaksi, joka on syrjäyttänyt muut mahdolliset, kuten maaseutuun, kaupunkimaiseen asumiseen tai siirtokarjalaisiin ynnä muihin asutettujen ryhmiin viittaavat esittämistavat (ks. Jokinen 1993, 92; Foucault [1969] 2005, 65). Diskursioiden synnylle ei voi osoittaa eksakteja aikarajoja, sitä miten ja miksi ne ovat jonain tiettyinä hetkenä ruumiillistuneet. Diskursiiviset käytännöt eivät myöskään ole yksilöllisiä ajatuksia, vaan ”nimettömiä, historiallisia, aina ajassa ja tilassa määräytyneitä sääntökokonaisuuksia” (Foucault 2005, 38–39, 155). Myös rintamamiestalo on vuosikymmenten aikana kansan suussa konstruoitunut ilmaisu, jonka syntyajankohtaa on vaikea jäljittää. Vaikka Karjalan siirtoväki asetettiin maanturvitsijoina rintamamiehiin nähden etusijalle (Kulha 1969, 168), jälleenrakennusajan tyyppitaloja on vuosikymmenten kuluessa ruvettu kutsumaan yksiselitteisesti rintamamiestaloiksi.

Jälleenrakennuskauden suunnitteluhanteiden ideologisoituminen

Vuosikymmenten aikana käsitettä rintamamiestalo on ruvettu käyttämään monenlaisen merkityksenannon välineenä. Sen avulla kuvataan muun muassa jälleenrakennuskauden pientaloa, asutustilaa, aikakautta ja tyyliä. Taidehistorioitsija Kirsi Saarikangas viittaa asumisen ideologiaa käsittelevässä väitöskirjassaan *Model Houses for Model families* (1993) Manfredo Tafurin ([1968] 1980) ja Juan Pablo Bontan (1979)

ajatuksiin arkkitehtuurista osana yhteiskunnan kulttuurista merkityksenantojärjestelmää ja ideologisia prosesseja, joissa arkkitehtuurilla on aktiivinen rooli (Saarikangas 1993, 25–31, 90–92). Rakennuksista puhuttaessa käytetään kuvauksen välineenä aina tulkintaa ja merkityksenantoa, joiden sisältö on sidoksissa historian kontekstiin ja ideologisiin sisältöihin:

However, ideological attitudes are implicit in all architecture (—). Ideology is a level of meaning which is present in all kinds of speech and writing and in buildings too (Saarikangas 1993, 28.)

There is no such thing as an objective description of building. Buildings can be described only from the point of view of certain interpretations, which entail value judgments and refer to classes. (Saarikangas 1993, 28 < Bonta 1979, 165.)

Bonta liittää arkkitehtuurin tulkinnan yhteisölliseen kontekstiin, jossa yksilölliset tulkinnat ja alkuperäiset ideologiset intentiot katoavat ja tulkinta kanonisoituu (Bonta 1979, 153). Maisematulkinnat saavat sosiaalisina käytäntöinä eläviä kollektiivisiä merkityksiä, eikä niiden sisältö enää palaudu alkuperäiseen yhteyteen. Saarikankaan (2002, 359) mukaan rintamamiestalot ovat jälleenrakentamiskauden materiaallinen ilmaisu. Petteri Kummala puolestaan määrittelee jälleenrakennuskauden pientalon rintamamiestaloksi, joka ”mielletään yleisesti jälleenrakennuskauden yleisimmäksi tyyppitaloksi – johon kiteytyvät jälleenrakennuskauden tunnusomaisimmat piirteet” (Kummala 2005, 32).

Kummatkin lausumat voidaan ymmärtää myös teoreettisemmalla tasolla. Suomalaisen tyyppitaloarkkitehtuurin kiihkein kehitysvaihe liittyy sotien ja voimakkaiden ideologioiden aikaan jälleenrakennuskaudelle, jolle tunnusomaisina piirteinä voidaan pitää paitsi tiettyjä suunnitteluun ja rakentamiseen liittyviä konkreettisia innovaatioita myös tyyppillisiä aatteellisia piirteitä, kuten uuteen asumisen kulttuuriin sekä maaseudun kehittämiseen ja isänmaalliseen ajatteluun sekä asevelihenkeen liittyviä piirteitä.

Asuttamistoimintaa kehystäneeseen aatteelliseen ilmapiiriin yhdistyi myös kaupaa historiasta juontavia kansallisvaltion kehittämiseen liittyviä tavoitteita (ks. Alasuutari 1996, 54, 107; Holmila 2008, 2–4; Martikainen 2008, 1–4; myös Harle – Moision 2000). Näin ajatellen siis tyyppitaloon ja erityisesti siitä jälkeensä muotoutuneeseen nimitykseen rintamamiestalo kiteytyy myös jälleenrakennuskauden aatteellista tunnusmerkistöä.

Kaupunkimainen asuminen suunnittelun kohteena

Silvo Hietasen mukaan jälleenrakennuskausi yhtyy aina 1800-lukuun palautuvaan historian prosessiin, joka käsittää muun muassa lahjoitusmaakysymyksen ratkaisun, torpparivapautuksen, tilattoman väestön asuttamisen, erilaiset lisämaakysymykset ja siirtoväkeen sekä rintamamiehiin kohdistuneet asutukselliset toimet. Hietanen kirjoittaa sota-ajan poikkeuslakien toteuttamisen onnistuneen Suomessa hyvin juuri pitkään harjoitetun asutuspoliittisen toiminnan ansiosta; tämän toiminnan jatkomona voidaan pitää pika-asutuslakia⁷ ja maanhankintalakia. (Hietanen 1982, 24; ks. myös Kupiainen & Laitinen 1995, 29–49.)

Maaseudun kehittämistavoitteista huolimatta jälleenrakennuskauden suunnittelu-aatteessa korostuivat kaupunkien kehittämiseen ja moderniin tulevaisuudenuskoon keskittyvät intentiot (Saarikangas 2002). Maaseudun kehittämisen päätavoitteena oli yhteiskunnan alempien luokkien ja maatalousväestön aseman parantaminen. Pientalosuunnittelu sai alkunsa jo torpparilain ja sitä seuranneen asuttamisen myötä, jota varten säädettiin asuttamislaki Lex Kallio vuonna 1922 (Hietanen 1982, 47). Sosiaaliministeriö tilasi arkkitehti Elias Paalaselta tyypitalomalliston 1922–24 sekä uuden 1930-luvulla. Arkkitehdit Arne Ervi ja Alvar Aalto työskentelivät 1930-luvun lopulla joustavan standardisointitekniikan⁸ kehittämiseksi. Vuonna 1936 tuli voimaan uusi asuttamislaki (Hietanen 1982, 54). Kolme vuotta myöhemmin sosiaaliministeriö järjesti tyypipiirustuskilpailun ja asunonäyttelyn (Kummala 2005, 20–21; Saarikangas 1993, 79–80). Standardisointiin perustuva tyypitaloarkkitehtuuri kehittyi kuitenkin vasta jälleenrakennuskaudella ja oli kiihkeimmillään 1940-luvulla. Viimeinen jälleenrakennuskauden tyypitalomallisto julkaistiin vuonna 1952. A. Ahlströmin talotehtaan valmistamia, Alvar Aallon suunnittelemaa A-järjestelmän taloja valmistettiin vuoteen 1975 asti. (Ks. esim. Kummala 2005.)

Arkkitehdit osallistuivat suunnittelu-urakkaan Alvar Aallon aloitteesta perustetun jälleenrakennustoimikunnan kautta (Kummala 2005, 21–22; myös Helmaa 1983, 139). Pekka Korvenmaan mukaan arkkitehtien ”oli itse hankkiuduttava osaksi päätöksentekokoneistoa ja vakuutettava panoksensa merkittävyydestä”. (Korvenmaa 2006, 8.) Vuoden 1942 *Suomen Kuvalehdessä* Jussi Lappi-Seppälä kirjoittaa ”maamme koko arkkitehtikunnan antaneen kykynsä ja voimensa jälleenrakennustyön palvelukseen”. ”Suuressa jälleenrakennuskokouksessaan ilmoittautuivat mm. kaikki kokouksen osanottajat palkattomaan 2 viikon suunnittelutyöhön vähävaraisten siirtolaisten auttamiseksi” (Lappi-Seppälä SK 17/1942).

7 Pika-asutuslaki säädettiin vuonna 1940 pääasiassa Karjalan siirtoväkeä varten, ja se oli voimassa loppukesään 1941. Sen aikana ehdittiin rakentaa tuhansia uusia jälleenrakennusajan pientaloja ympäri Suomea. Pika-asutuslain toteuttaminen keskeytyi jatkosodan alettua ja karjalaisten valmistellussa paluuta takaisin kotiseudulle. (Esim. Hietanen 1982, 149.)

8 Joustavan standardisoinnin ideana oli, että rakennus muodostuu ”soluista”. Osia hyväksikäyttäen voisi rakentaa lukuisan määrän erilaisia rakennuksia ottaen huomioon rakentajan yksilöllisen tarpeen ja rakennuspaikan vaatimukset. (Aalto 1942; Kummala 2005, 30–31; ks. myös Helmaa 1983, 137.)

Modernista rakentamisesta ja suunnittelun tarpeesta kirjoitettiin paljon jälleenrakennusajan lehdissä. Aktiivisimmin oli esillä Jussi Lappi-Seppälä, joka toimi Maatalousministeriön asutusasiain osaston arkkitehtinä vuosien 1938–45 aikana. *Suomen Kuvalehdessä* julkaistiin vuosina 1944–46 myös arkkitehtien Kyösti Ålanderin ja Esko Suhosen kirjoituksia modernista rakentamisesta. Asuttaminen kohdistui niin maaseutuun kuin kaupunkiin, mutta kirjoittelun pääpaino oli kaupunkisuunnittelussa ja lähiöitymisen ideologiassa. Ålander markkinoi väljän kaupunkiasumisen ja hyvän suunnittelun merkitystä:

tulevaisuuden kaupunki – on laaja ja väljä ryhmäkaupunki. – Kaiken perustaksi tarvitaan vahvistettu yleisasemakaava –. Röttelöarkkitehtuuri rehoittaa Malmilta Keravalle, tönöt ja tehtaot kasvavat täydessä sekasorrossa toistensa lomiin, ja vuosi vuodelta käy kunnollisen yleissuunnitelman toteuttaminen yhä vaikeammaksi. (Ålander SK 16/1944.)

Esko Suhonen kuvaa sotaa jopa uuden Euroopan tulomusiikiksi, jonka seurauksena uusi Eurooppa luo nahkaansa ja uudenlainen rakentaminen pääsee vauhtiin:

Tämä kaikki on vain uuden, onnellisen Euroopan tulomusiikkia, – uuden aikakauden julistusta. – Kyllähän me osaisimme luoda kauniin ja mukavan kaupungin, jos vain vanhat röttelöt kerralla hävitettäisiin. Nyt se saneeraus on pantu alkuun. – Ei koskaan ihmiskunnan historian aikana ole esiintynyt tämän laajuista rakentamisen tarvetta. (Suhonen SK 1/1944.)

Optimistisimmillaan sota haluttiin nähdä myös mahdollisuutena, jonka ansiosta erityisesti huono suunnittelu sekä alempien sosiaaliluokkien köyhä asumismuoto voitaisiin kokonaan uudistaa.

Maapulan ja elinkeinorakenteen nopean muutoksen vuoksi suuri osa entisistä maaseudun asukkaista, eritoten rintamamielistä, muutti jälleenrakennuskaudella kaupunkeihin kaavoitetuille asuntotonttialueille (ks. esim. Honkasalo 2007, 39–40; myös Kangas 1996). Hegemoninen diskurssi esittääkin usein juuri kaavoitetun taa-jama-alueen rakennuksia tyypillisiksi rintamamiestaloiksi. Siirtokarjalaisista suurin osa sijoitettiin erityisen sijoitussuunnitelman mukaisesti maaseudulle.⁹ Maaseudun pientaloasutus ei ole saanut samanlaista julkisuutta, vaan siitä puhuttaessa korostetaan kaupunkimaisuutta tai modernismia. Kirsi Saarikangas kirjoittaa, että ”1940-luvun rintamamiestaloissa maaseudun asumisen perinne nivoutui moderniin keski-luokkaiseen kaupunkiasumisen malliin” (Saarikangas 2002, 15).

9 Siirtokarjalaisten maanhankintalain mukainen sijoitussuunnitelma ulottui Etelä- ja Keski-Suomen alueille lukuun ottamatta ruotsinkielisiä alueita. Maaseutuasuttamiseen keskittynyt suunnitelma ohjasi siirtokarjalaiset kunnittain tietyille alueille. Asutusalueilla asuttaminen pyrittiin toimittamaan kylittäin ja koulupiireittäin yhtenäisyyden säilyttämiseksi. Kaupunkikarjalaisten asuttamista ei säädelty, vaan he sekoittuivat muiden asutettujen ryhmiin. (Ks. esim. Paukkunen 1993, 179–98.)

Saarikangas yhdistää rintamamiestalon maaseudun funktionalismiin ja sen kautta uuden asumisen kulttuurin kehittämiseen, jonka tuloksena kaupunkimainen ja moderni elämäntapa vähitellen levisi myös maaseudulle (Saarikangas 2002, 350–52; Kummala 2005, 33).

Tyypitalojen nimityskäytäntöjä jälleenrakennuskaudella

Tyypitaloihanteiden ja talonnimitysten esikuvana pidettiin lähinnä Ruotsia, jonka asuntotutkimuksia ja näyttelyitä seurattiin aktiivisesti (Saarikangas 2002, 343). Muun muassa *oma koti* ja *omakotitalo* ovat suoria käännöksiä ruotsin kielestä. Olli Ohtomies kirjoittikin vuoden 1945 *Suomen Kuvalehdessä*, että ”meillä todella olisi yhtä ja toista opittavaa ja esimerkiksi otettavaa ruotsalaisilta” (Ohtomies SK 40/1945).

Tarkastelen jälleenrakennuskaudella ilmestyneissä aikakauslehdissä, *Kotiliedessä* ja *Suomen Kuvalehdessä* aikavälillä 1940–46 sekä asiantuntija-aikakauslehdessä *Arkkitehdissä* vuosina 1940–52 esiintyviä tyyppitalon nimityksiä. Vaikka talonnimityksiä lainattiin Ruotsista, erityisesti tehdasvalmisteisuutta kuvattiin vielä vakiintumattomin tavoin 1940-luvun vaihteessa. Arkkitehti Jussi Lappi-Seppälä käyttää vuoden 1940 *Kotilieden* tammikuun numeroon kirjoittamassaan kirjoituksessa peräti neljää erilaista tyyppitaloa kuvaavaa ilmaisua: *tehdasmaisesti valmistettava talo*, *valmiiksi tehtaassa tehty rakennus*, *sataprosenttisesti tyypitelty talo* ja *tyyppirakennus* (Lappi-Seppälä KL 9/1940). Nimiluettelosta voi myös päätellä, että suunnittelun kohde oli vielä ensisijaisesti maaseudun köyhä väestö, ei siirtoväki tai rintamamiehet, sillä muita nimityksiä olivat *maaseudun pienasunto*, *vähävaraisen perheen asunto* ja *pieneläjien asunto* (ibid.). Vuoden 1940 syksyllä ilmestyneen *Suomen Kuvalehden* asunonäyttelymainoksessa käytetään nimityksiä *maaseutuasumus*, *omakotitalo* ja *kaupunkiasumus*. (SK 39/1940) Lisäksi kirjoitettiin *pienrakennustyyppistä* (Kunnolliset rakennuspiirustukset Suomen Kuvalehdeltä, SK 40/1940). Muiden käsitteiden ohella käytettiin myös nimitystä *oma koti*. Nimitys esiintyi muun muassa tyyppitaloja markkinoivan Puutalo Osakeyhtiön mainoksessa jo vuonna 1940 (SK 49/1940). 1940-luvun aikana käsite muuntui muotoon *omakoti*. Tyyppitaloa kuvaavien käsitteiden kirjo väheni sodanjälkeisinä vuosina ja vakiintui suunnittelukulttuurin kehittyessä. Suomen Arkkitehtiliitto (Safa) julkaisi pitkälti Alvar Aallon ajatuksiin pohjautuvan, rakentamisen standardisointia käsittelevän teoksensa *Rakennustaide ja standardi* vuonna 1942. 1940-luvun loppupuoliskolla talonnimityksistä oli yleensä käytössä *tehdasvalmisteinen puutalo* tai *omakoti*. *Kotilieden* kirjoitukset painottuivat rakentamisen sijaan enemmän naisiin liitettyihin tilan elementteihin, kuten sisätiloihin ja sisustamisesta kertoviin kirjoituksiin. Arkkitehti Jussi Lappi-Seppälä kuului myös *Kotiliedessä* kirjoittavien asiantuntijakaartiin.

Vuosina 1940–52 julkaistuissa *Arkkitehti*-lehden vuosikerroissa kirjoitettiin suunnittelusta ja pientalorakentamisesta laajasti ja kansainvälisesti. Vaikka osa

huippuarkkitehdeista jalkautuikin kansan pariin aikakauslehtien välityksellä, kaikki eivät sitä tehneet. Esimerkiksi Alvar Aalto ei kirjoittanut ainakaan *Suomen Kuva-lehteen* eikä *Kotilieteen*. Yrjö Lindegren ja Kaj Englund puolestaan olivat aktiivisia jälleenrakennuskaudesta kirjoittavia arkkitehteja. 1940-luvun alkuvuosien asema-kaavoitusta ja maaseudun jälleenrakennusta koskeva kirjoittelu muuttui 1950-luvulle tultaessa teollisuusrakennusten, kaupunkien keskussairaaloitten (mm. *Arkkitehti* 1950) ja sankarihautausmaiden (*Arkkitehti* 1951) rakentamista koskeviin kirjoituksiin. Jussi Lappi-Seppälän kirjoituksessa tyypitalo esiintyy muodossa *maaseudun pienasunto* (Lappi-Seppälä, *Arkkitehti* 2/1941). Samassa numerossa arkkitehti Jorma Järvi puolestaan kirjoittaa *tehdasvalmisteisista puurakennuksista* (Järvi, *Arkkitehti* 2/1941). Samana vuonna julkaistiin kaksi kirjoitusta Ruotsin lahjataloista (Englung, *Arkkitehti* 2/1941; Pajamies, *Arkkitehti* 2/1941). Vuonna 1942 yksi kirjoitus käsittelee takaisin vallatun Karjalan *asevelitaloja* (Blomstedt, *Arkkitehti* 1942, 57–61). Vuoden 1951 *Arkkitehdissä* esitellään uutta *omakotityyppiä* (Saarema, *Arkkitehti* 5/1951).

Tyypitalokulttuurin arvottaminen

Jälleenrakennuskauden tyypitaloarkkitehtuuria ei arvostettu arkkitehtipiireissä, vaan sitä pidettiin 1930-luvun funktionalismiin verrattuna taantumuksellisena ja jopa ”hengenviljelyn romahduksena” (ks. esim. Herneoja 2006, 20, 31; Kummala 2002, 29). Vuonna 1942 julkaistussa teoksessa *Rakennustaide ja standardi* kirjoitetaan, että ”standardisoimisen tehtävänä ei ole määrättyyn rakennustyyppiin pyrkiminen, vaan päinvastoin, elinkelpoisen vaihtelun ja rikkauden luominen, joka ihannetapauksessa on verrattavissa luonnon rajoittamattomaan nyansoimiskykyyn” (Suomen Arkkitehtiliitto [1942] 1982, 11). Teos kuvaa varoittavana esimerkkinä väärinymmärretystä standardisoimisen aatteesta Ruotsin lahjataloista muodostettuja alueita: ”Onko sitä rakennettava näin!” (Ibid, 28–29.) Vielä vuonna 1983 arkkitehti Erkki Helamaa kuvasi ”tuntemattoman, viivasuoriin taloriveihin” perustuvan rakennustavan muistuttaneen lähinnä ”näkömää keskitysleiristä”:

Nyt kun armelias aika on antanut oman patinansa ja vihreys ehtinyt tarjota kätkevän suojansa, ovat samat ruotsalaistalot – kuten jälleenrakennuskauden omakotitalot yleensäkin teknisistä vajavaisuuksistaan ja muista puutteistaan huolimatta – varsin haluttuja perusparannuskohteita. (Helamaa 1983, 68–69.)

Helamaan kirjoitusta *40-luku, korsujen ja jälleenrakentamisen vuosikymmen* (1983) päivittävässä teoksessaan *Lamasalvoksesta elementtitekniikkaan* (2005) Petteri Kummala puolestaan kuvaa tyypitaloarkkitehtuuria ”merkittäväksi siivuksi” arkkitehtonista kerrostumaamme (Kummala 2005, 30). Hän myös kuvaa asuntoalueita ”viihtyisiksi, kestävästi rakennetuiksi” ja ”kaupunkien luonnollisen kasvun seurausena sijainniltaan erittäin suotuisiksi” (ibid., 7).

Tyyppitalot ja niin sanottu *jälleenrakennustyyppi* koettiin myös persoonattomiksi. Helamaa kirjoittaa, että ”jälleenrakennustyypeille on ominaista suunnittelijan persoonasta riippumaton yleisluonteinen leima. Tuntuu kuin vakava aika olisi karsinut arkkitehdin kädestä omakohtaisen ja ojentanut tilalle yhteisen ja yleispätevän ilmeen.” (Helamaa 1983, 80–82.)

Arvokkaana pidettiin sen sijaan uusia kaavoituskäytäntöjä ja alueiden käytön suunnittelua. Vielä 1980-luvulla esimerkiksi Rovaniemen jälleenrakennuksesta puhuttaessa arkkitehti Erkki Helamaa toi esiin mieluummin Alvar Aallon Poronsarvikaavan kuin sen mukaisesti alueelle rakennetut rakennukset (ks. esim. Helamaa 1983, 92). Vuonna 2005 Petteri Kummala nostaa samaa aihetta esittelevässä teoksessaan esiin rintamamiestalon ”jälleenrakennuskauden ikonina” (Kummala 2005).

Maaseudun aluesuunnittelua ei jälleenrakennuskaudella hoidettu kaavoituksen, vaan maatalousministeriössä valmistellun maanhankintalain sekä siirtokarjalaisten

Kuva 1. Jälleenrakennuskauden pientalokulttuuri esitetään yleensä tiiviisti asuntotontteille rakennettuna näkymänä. (Pieksämäen Kontiopiisto, kuvaaja Olli Lehtovuori. Suomen rakennustaiteen museon kuvakokoelma.)

sijoitus suunnitelman avulla. Maaseutu yhdistetään jälleenrakennuskauden arkkitehtuuriin yleensä kaupunkidiskurssin ja pientalosuunnittelun välityksellä. Myöskään jälleenrakennuskautta esittävässä maisemakuvastodiskurssissa pientaloon tai sen asukkaaseen kuten karjalaiseen raivaajaan tai rintamamieheen liittyvä maisema ei ole saanut roolia arvokkaiksi valikoitujen maisemakohteiden tai kansallismaisemien joukossa. Maunu Häyrysen mukaan jälleenrakennuskauteen sitoutuvat periodimaisemat kiinnittyivät osaksi kansallista maisemakuvastoa erityisesti teollisuusrakentamisen sekä kaupunkikeskustojen ja julkisen rakentamisen välityksellä. Keskeisiksi monumenteiksi nousivat muiden muassa Alvar Aallon suunnitelmat niin Jyväskylän kaupungissa kuin Enso-Gutzeitin Sunilan tehtaillakin. Aikakauden kuvauksessa korostuu yleisesti ottaen kaupunkimaisen arjen esittäminen. (Häyrynen 2005, 64, 74–75, 106–107.) Jälleenrakennuskautta kuvaaviksi valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi on vuoden 2009 vielä julkaisemattomaan luetteloon merkitty kaksi erikseen mainittua asuntotonttialuetta, Helsingin Pirkkolassa sijaitseva Ruotsin lahjataloista ja Alvar Aallon suunnittelemissa AA-taloista muodostuva alue sekä Lahden Tapanilan alue ajalta 1940–41. Maaseutua edustaa Valtimolla sijaitseva 1940-luvun pika-asutuskylä Rasinmäki. Joitakin alueita on lisäksi mainittu osana suurempaa asutuskokonaisuutta. (RKY 2009.)

Rintamamies tyyppitalon asukkaana

Modernin asumisen aatteeseen liittyvä idealistinen suunnitteludiskurssi puhui tyyppitalojen yhteydessä keskivertoasukkaasta. Tätä mielikuvaa välitettiin myös suurelle yleisölle muun muassa arkkitehtien kirjoitusten sekä Puutalo Osakeyhtiön mainosten välityksellä. Puutalo Osakeyhtiö oli vuonna 1940 perustettu 21 talotehtaan yhteinen markkinointi- ja myyntiyhtiö. Taustalla vaikutti joukko tunnettuja arkkitehteja. (Kummala 2005, 19.) Mainoksissa talokuvien yhteyteen on usein piirretty kaupunkilaispariskunta. Puutalo Oy:n ensimmäinen mainos esiintyy vuoden 1940 *Suomen Kuvalehdessä*: ”Jouluna 1940 päätös: keväällä 1941 oma koti” (SK 50/1940).

Suunnitteluihanteista huolimatta tyyppitalon asukkaan muotokuva muuttui käytännössä monta kertaa 1900-luvun aikana. Vuonna 1940 arkkitehti Jussi Lappi-Seppälä kirjoitti niin *Suomen Kuvalehdessä* kuin *Kotiledessäkin* tehdasvalmisteisista puutaloista vähävaraisen perheen ja pieneläjien sekä maaseudun pienasuntoina (Lappi-Seppälä KL 9/1940). Talvisodan aikana asuntoja tarvitsi luovutetun Karjalan siirtoväki, ensiksi evakuoimisen jälkeen sijoituspaikkakunnilla, ja vuodesta 1942 lähtien takaisin vallatussa Karjalassa. Vuoden 1944 jälkeen tapahtuneiden alueluovutusten jälkeen pientalokulttuuri liitettiin Karjalan siirtoväkeen, rintamamiehiin sekä sotalleskiin, sotaorpoihin ja sotainvalideihin ynnä maanluovutusten yhteydessä tilatomiksi jääneisiin vuokralaisiin ja vuokraviljelijöihin. (Kulha 1969, 101.)

Keijo Kulhan mukaan rintamamiesten maansaantioikeutta propagoitiin julkisuudessa tietoisesti etenkin sodan loppuvaiheessa. Vuonna 1943 oli valmisteilla

maansaantilaki, joka olisi koskettanut vain rintamamiehiä. Maansaantikeskustelu oli vielä vuonna 1944 kiihkeää julkisuudessa. (Kulha 1969, 168; Paukkunen 1993, 179–180.) Ajan henkeä kuvaavasti vuoden 1944 *Suomen Kuvalehdessä* Perhe-arpaa mainostavaan ilmoitukseen on piirretty sotilas morsiamensa kanssa: ”Mikäs tässä on perhettä perustaa – kun on morsian valittuna ja nyt Perhe-arpa tarjoaa valmiin kodinkin!” (SK 44/1944). Pääpalkintona oli tehdasvalmisteinen puutalo. Karjalan menetyks vuonna 1944 liitti asutettavien joukkoon rintamamiesten ohella paljon muitakin maantaruksijoita. Maanhankintalakea toteutettaessa karjalaisista tehtiin ensisijainen maansaajaryhmä. Kulha kirjoittaa, että ”tällä tavoin voidaan katsoa siirtoväen tavaltaan riistäneen tahtomattaan rintamamiehiltä päähuomion asutuskysymyksessä sodan jälkeen.” (Kulha 1969, 168.)

Rintamamiehet ja Karjalan siirtoväki asetettiin vastapareiksi myös sotien jälkeisessä julkisessa maansaantioikeuskeskustelussa. Erityisesti maaseutukarjalaisten asuttamista sääteli sijoitussuunnitelma, jonka tuloksena suuri osa erityisesti läntisen Suomen maaseudusta muuttui siirtokarjalaisten asutuskyliksi. (Esim. Paukkunen 1993, 196, 202, 204.)

Rintamamiesten asioita ja sotien jälkeistä asunnon saantia helpottamaan vuonna 1940 perustettu Aseveljien liitto lakkautettiin vuonna 1945 rauhanehtojen mukaan. Tämän seurauksena alettiin perustaa paikallisia aseveljien yhdistyksiä. Erkki Helamaa kirjoittaa, että

aseveliliiton lakkauttamisen jälkeen perustettiin maamme suurimpiin kaupunkeihin erillisiä rintamamiesten asunnonhankintayhdistyksiä ja maaseudulle samoin irrallisia maanhankintayhdistyksiä. Näiden rintamilta kotiutuneitten miesten ja naisten omatoimisesti perustamien yhdistysten valtakunnalliseksi keskuselimeksi perustettiin 1957 Rintama-miesten asuntoliitto, jonka toimesta uusia asuntoja sekä rintamamiehille että sotainvalideille alkoi kohota eri puolille maata. (Helamaa 1998.)

Sytä *rintamamiestalo*-käsitteen käytölle lienee monia. Ensinnäkin rintamamiesten asuttamisprosessi jatkui aina 1960-luvulle asti, ja Veikko Vennamon mukaan maansaantikysymystä pohdittiin aika ajoin vielä 1980-luvulla. Näin siis rintamamiesten asia pysyi julkisuudessa kauemmin kuin siirtokarjalaisten asuttaminen, joka saatiin lähes kokonaan päätökseen jo 1950-luvun taitteessa. Vuonna 1950 vain 1 % siirtokarjalaisista oli enää asuttamatta. (Kulha 1969, 108; Honkasalo 2007, 39; Vennamo 1988, 172.) Maataloussiirtoväkeä oli 406 000 karjalaisesta noin 230 000 henkeä (Paukkunen 1993, 180). Yhteensä maanhankintalain mukaan Suomeen perustettiin 127 210 tilaa. Hyväksytyjä siirtoväen hakemuksia oli 46 000 ja muiden maansaajien hakemuksia noin 76 000. (Hietanen 1982, 33; myös Paukkunen 1993, 180.) Vuonna 1952 ASO julkaisi viimeisen jälleenrakennuskauden tyypitalomalliston, jolloin rakentajina oli enää rintamamiehiä (ks. Kummala 2005). Tätä 1950-luvun

”noppamaiseksi” kutsuttua talomallia pidetään yleisimmin oikeana rintamamiestalo-tyyppinä, kuten Markku Honkasalo kirjoittaa:

Rintamamiestalojen arkkitehtuuri vakiintui nopeasti hyvin yhtenäiseksi, vaikka tyyppitalojen suunnittelijoita oli lukuisia, aina Alvar Aallostakin lähtien. Tästä ”noppamaisesta” rakennustyyppistä tuli itsestään selvä omakotitalon malli etenkin 1950-luvulla. (Honkasalo 2007, 40.)

Toisena syynä voisi pitää sitä, että rintamamiehet olivat tutumpia. Heihin kohdistettiin ruohonjuuritasolla voimakasta myötätuntoa ”kotiin tulevana poikina” (ks. s. 16). Rintamamiesten asuttamisesta jopa kilpailtiin julkisessa keskustelussa. Punkalaitumelta kotoisin olevan kansatieteilijä Niilo Valosen kirjoitus *Suomen Kuvalehdessä* kuvaa hyvin ilmapiiriä, jossa rintamamiehiä haluttiin asuttaa kotikuntaansa. Kirjoitus on julkaistu helmikuussa 1945, juuri ennen maanhankintalain voimaantuloa. Usko rintamamiesten nopeasti tapahtuvaan asuttamiseen oli korkealla:

kun juuri ennen armeijan kotiuttamista päivälehdissä ja sotilaille jaetuissa julisteissa vaadittiin ja luvattiin sodasta palaaville miehille asuntoja, viljelysmaata, työpaikkoja ja korvauksia, pudisti moni asemies epäillen päättään ja lausui julkikin, että kaikki tuo taisi olla vain propagandaa. – – Sanomalehtien uutisista alkoi kumminkin näkyä, että paljon epäilty asunto- ja viljelysmaan vapaaehtoinen luovutus oli alkanut päästä käyntiin. Ensimmäisien joukossa mainittiin mm. Punkalaitumen pitäjä – –. Asioita tuntematonkin saattoi aavistaa, että kyseessä oli todella lämmin mieli, millä oli suhtauduttu kotiin tuleviin poikiin, ja että hanketta oli ajettu tarmokkaasti. (Valonen 1945.)

Samalla sivulla julkaistiin myös paikallislehdessä ilmestyneet ilmoitukset: ”Parhaimmat kiitokset Punkalaitumen Aseveljet ry:lle ja kaikille yksityisille joululahjoista ja rakennustarvikkeista. Korkeimman siunausta lahjoittajille” sekä ”Lausumme sydämellisen kiitoksemme Erkki, Nuutti ja Matti Köllille siitä arvokkaasta maapalstalahjasta, jonka saimme vastaanottaa” (Valonen, SK 6/1945).

Saarikangas kuvaa jälleenrakennuskautta osana suurta historian kertomusta, johon liittyy sekä pitkien aikavälien prosesseja ja jatkuvuuksia että murroksia ja katkoksia (Saarikangas 2002, 15, 353). Kolmanneksi syyksi voisikin sanoa, että kun karjalaiset edustivat murrosta, rintamamiehet edustivat puolestaan jatkuvuutta. Heidät saattoi yhdistää raivaajaperinteen historialliseen jatkumoon ja nähdä suomalaista identiteettikertomusta uusintavana symbolina. Kirsi Saarikangas kirjoittaa, miten ”omin käsin rakennetut rintamamiestalat jatkoivat suomalaisuuteen Runebergin Saarjärven Paavosta lähtien yhdistettyä raivaajajenkeä sekä maaseudun ja osin työväestönkin asumista leimannutta itse rakentamisen perinnettä” (Saarikangas 2004, 6).

Neljänneksi rintamamiehille suunnattuja asutustiloja pidettiin kunniavelkana isänmaataan puolustaneille sotilaille, ja tämä ajatus korostuu edelleen maanhankintalaista puhuttaessa. Siirtoväen kohdalla maanhankintalaki taas koettiin rasitteeksi.

(Ks. esim. Kulha 1969, 168–175.) ”Maanhankintalain tavoitteena oli saavuttaa poliittisesti vakaat olot sekä lunastaa rintamasotilaille sodan aikana annetut lupaukset.” (Saarikangas 2002, 352.) ”– – maanhankintalailla valtio lunasti lupauksensa rintamamiehille. Lisäksi lain avulla asutettiin siirtolaisväestö” (Kummala 2005, 32).

Viidenneksi historiantutkijoiden mukaan sota ja sen muistot jäivät elämään myös rauhan aikaan, ne kietoutuivat osaksi suomalaisen identiteetin ja aseveljien minäkuuvan rakentamista (Martikainen 2008, 1–4; myös Saarikangas 1993, 55–56). Suomalainen *rintamamies* ohitti myös poliittisesti värittyneen *aseveli*-nimityksen käytön. Nimitys viittasi Aseveljien liittoon, jonka lakkauttamista Neuvostoliitto vaati vuonna 1945 neuvostovastaisena. Aseveli-nimitys jäi elämään useiden paikallisten yhdistysten ja asutusalueiden nimessä kuten Nekalan asevelikylä Tampereella ja Vaasan asevelikylä (Kangas 1996, 2 alaviite 4). Myöhemmin asevelinimityksen yhdistystoiminnassa korvasi käsite *sotaveteraani* (Honkasalo 2007, 30). Muihin asutettujen ryhmiin tai pientalokulttuuriin liittyvät viittaukset jäivät toissijaisiksi rintamamiestalon vakiinnuttaessa paikkansa jälleenrakennuskauden rakentamisesta puhuttaessa.

Siirtokarjalainen rintamamiestalon asukkaana

Siirtokarjalaiset olivat jälleenrakennuskaudella suurin yhtenäinen asutettujen joukko ja olisivat yhtä hyvin voineet jäsenyä osaksi jälleenrakennuskauden pientalokulttuuria esittävää hegemonista diskurssia. Miksi näin ei käynyt? Karjalaisiin eksplisiittisesti viittaavaa sanastoa ei tyyppitalonimitysten joukossa esiinny lainkaan. Karjalainen asutus kätkeytyy käsitteen rintamamiestalo sisään. Se on myös siirtokarjalaisten itsensä hyväksymä ja käyttämä nimitys.

Michel Foucault kysyy, mitä on se ainutkertainen, jota diskurssin kautta välitetään.

Miksi se ei voinut olla mikään muu, miten se sulkee pois kaiken muun ja miten se ottaa muiden keskeltä ja niihin nähden paikan, jota mikään muu ei voisi valata? (Foucault 2005, 42.)

Syiksi siihen, miksi Suomen jälleenrakennuskauden pientalokulttuurin symboliksi ei olisi voinut valikoitua jokin muu, vaikkapa siirtokarjalaisiin viittaava ilmaisu, voi esittää ainakin viisi arviota. Ensinnäkin yhtenäisyyttä korostavan puhutavan taustalla on nähtävissä jakautuneeseen muistiin viittaavaa kollektiivista merkityksenantoa. Jakautuneella muistilla tarkoitetaan muistin toimintaan liittyvää valikoivaa otetta. Muistamisen tendenssinä on hyödyttää ja jäsentää yhteisön elämää ja kollektiivinen muisti sisältää vain yhteisön virallisen muistin hyväksymää muistiainesta. (Ks. esim. Peltonen 2002, 13–15.) Useiden tutkimusten ja karjalaisten omien kertomusten mukaan karjalaisuus uusilla paikkakunnilla on koettu kielletyksi. Tarja Rannin-Siiskosen väitöstutkimus siirtokarjalaisten muistelukerronnasta tuo esiin kertomusten ristiriitaisuuden. ”Sopeutumispakon” vuoksi sopeutumista kuvataan usein

myönteisemmin kuin mitä se todellisuudessa on ollut. (Raninen-Siiskonen 1999, 155, 153–158.) Heli Kanasen pro gradu -työ ortodoksikarjalaisten sopeutumisesta puolestaan osoittaa, miten vaikeaa ortodoksiuskontoa ja ortodoksisia elämäntapaa on ollut harjoittaa uusilla asuinpaikkakunnilla (esim. Kananen 2006, 69–80).

Toiseksi näen, että karjalaiset eivät itse juuri osallistuneet julkiseen keskusteluun jälleenrakennuskauden asumiskulttuurista – lukuun ottamatta karjalaisten etuja ajaneen Karjalan liiton edustajien puheenvuoroja sanoma- ja aikakauslehdissä (ks. Kulha 1969). Siirtokarjalaisuuden julkinen esittäminen rajautui lähinnä luovutettujen kuntien nimellä esiintyneisiin pitäjälehtiin, eikä koko luovutettua Karjalaa edustava *Karjala*-lehti tavoittanut ei-karjalaisia lukijoita. Julkisuuden sijaan karjalaisuuden esittäminen ohjattiin sotien jälkeen Karjalaseurojen tiiviin yhdistysverkoston suojiin, jossa siitä kehittyi monivivahteinen uusi Karjala-traditio (ks. esim. Teperi 1994, passim 103–115).

Kolmanneksi syyksi esitän asuttamiseen liittyviä ongelmia. Siirtokarjalaisten asuttaminen oli usein vastentahtoista niin viranomais- kuin ruohonjuuritasollakin. Leo Paukkunen kirjoittaa vuonna 1993 Porin seudulle asutettujen hiitolaisten maansaantivaikeuksista (Paukkunen 1993, 208–209, 217–221). Siirtokarjalaisia pidettiin monin paikoin vieraina tunkeilijoina, ja he kohtasivat ruohonjuuritasolla ristiriitoja ja vihamielisyyttä (esim. Raninen-Siiskonen 1999, 158). Karjalaisten roolia sijaiskärsijöinä pyrittiin pitämään esillä julkisuudessa ja siten lunastamaan kansan myötätunto asuttamisen onnistumiseksi ja yhteiskuntarauhan säilymiseksi. Piispa Aleksi Lehtosen kirjoitus *Suomen Kuvalehdessä* kuvaa tapaa, jolla myönteistä suhtautumista siirtokarjalaisiin propagoitiin.

Karjalan siirtolaisten auttaminen, johon nyt yhteisin voimin on ryhdyttävä, on mitä tärkein kansallinen ja kristillisyhteiskunnallinen tehtävä. – – Kaikki mitä toivotte ihmisten teille tekevän, tehkää myös samoin heille. (Lehtonen, SK 25/1944.)

Lehdissä julkaistiin myös tunteisiin vetoavia kirjoituksia evakkomatkan varrelta ja varoittavia tarinoita paikallisten asukkaiden epäkohteliaisuudesta:

mokomatkin karjalankulkurit – – Mitä te sitten tulettekaan toisten kiusaksi. Olsitte pysyneet kotonanne – – Karjalaisvaimo luo katseensa alas. Kyynel herahtaa hänen silmästään. Korvikepannua kantava lotta lehahtaa punaiseksi kasvoiltaan. Onneksi tuollaisia ei ole paljon, hän mutisee. (Ohtomies, SK 25/1944.)

Monin paikoin esiintyi kieli-, murre- ja kulttuurieroja, joista selviäminen ja joiden kollektiivinen unohtaminen on ollut kansallisen yhtenäisyyden kannalta tärkeää. Karjalaisten ulkoisesti katsottuna nopea sopeutuminen voidaan nähdä osana tätä prosessia. (Waris 1952, 318–25; vrt. Kananen 2006, 3, 16.)

Neljäntenä syynä voisi pitää poliittisia ristiriitoja ja niiden aiheuttamaa kansan hajoamista eri ryhmiin. Karjalaisten asuttamiseen liittyvää problematiikkaa kuvaa

erityisesti maanhankintalakiin kirjattu ruotsalaispykälä, joka jakoi poliittisen kentän useaan leiriin 1940-luvulla (ks. esim. Kulha 1969, 215–254). Osa päättäjistä olisi sijoittanut karjalaiset pohjoisen raivaamattomille alueille, valtion omistamalle raivuualueelle. Samalla suurtilojen lohkomiselta olisi säästyty etelässä. Sijoitussuunnitelma päätettiin kuitenkin ulottaa koko Etelä- ja Keski-Suomen alueelle lukuun ottamatta ruotsinkielisiä kuntia. Tähän oli syynä ruotsinkielisen kielivähemmistön pelko kielisuhteiden muutoksista suomenkielisen väestön sijoituttua alueelle. Aihetta käsiteltiin myös ulkopoliittisena kysymyksenä. Päätös ruotsinkielisten kuntien jättämisestä pois sijoitussuunnitelmasta aiheutti ongelmia siirtokarjalaisille, sillä kunnat sijaitsivat pääosin länsirannikolla, jonne Laatokan ja Itämeren kalastajat halusivat sijoittua. Kipein muisto asuttamisen ajalta karjalaisten kohdalla lienee Merikoivisto-hankkeeksi kutsuttu suunnitelma, jonka tavoitteena oli asuttaa Karjalan kalastajia Pernajan kuntaan. Kielipykälä kuitenkin kaatoi suunnitelman. (Kulha 1969, 238–49; Vennamo 1988, 127, 134.)

Viidenneksi syyksi voisi mainita sen, että jälleenrakennuskauden suunnittelu-ideologiset intentiot kohdistuivat muun muassa maansaantiongelmien ja elinkeinorakenteen muutoksen ansiosta erityisesti kaupunkien kehittämiseen. Koska rintamamiehiä asutettiin suurin joukoin kaupunkiseuduille kaavoitetuille asuntotonttialueille, he saivat huomiota modernia kaavoittamiskulttuuria esittelevässä diskurssissa, kun taas maaseudulle pääosin asutetut siirtokarjalaiset jäivät tässä yhteydessä huomiotta. Sijoitussuunnitelman ulkopuolelle jääneet kaupunkikarjalaiset sekoittuivat kaupungeissa rintamamiehiin ja muihin asutettujen ryhmiin (ks. esim. Vennamo 1988, 124).

Sotien jälkeinen pientalokulttuuri edellytti suomalaisilta uudenlaista kollektiivista maisematulkintaa. Ennen maisema jakautui selkeästi kaupunkiin ja maaseutuun. Maaseudulla sosiaaliluokat erottuivat rakennusten ja asuinpaikkojen perusteella. Jälleenrakennuskausi muutti tämän jaon ja toi mukaan uuden, yhdenmukaisuutta korostavan kerrostuman, josta kulttuurisia eroja ja sosiaaliluokkien kirjoa oli mahdoton arvioida. Maunu Häyrynen kirjoittaa *kansallisen maisemakuvaston* luonteesta maisemakuvausten jatkuvasti täydentyvänä kaanonina (Häyrynen 2005, 61). Kaanoniin liitetyn maiseman pitää liittyä osaksi yhteistä kansallista menneisyyttä ja soveltua ristiriidattomasti ”kansankerrosten yhteiseen tulkintaan”. Vaikka Karjalan maisema olikin ylevöitetty suomalaisen kansallisidentiteetin arkkimaisemaksi, siirtokarjalaisia ei asuttamisaikana ylevöitetty. Luovutetun Karjalan menettäminen ei riittänyt yhteiseksi kansalliseksi menneisyydeksi eikä siinä ollut ”kollektiivista ideologista voimaa” (ibid. 34, 64) samalla tavoin kuin isänmaata puolustaneiden rintamamiesten sankariteoissa.

On ollut poliittisesti ongelmattomampaa viitata rintamamiehiin kuin siirtoväkeen, sillä se ei ole sisältänyt samanlaisia poliittisia konnotaatioita. Aikakauden symboliksi valikoitui kansallista identiteettiä yhdistävä rintamamies, jonka asuttaminen kohdistui tasaisemmin ja ristiriidattomammin koko Suomen alueelle, myös pohjoiseen ja

rannikoiden ruotsinkielisille¹⁰ alueille. Pientalokulttuuri yhdistyi rintamamiestaloksi kutsuttuna osaksi rajat ylittävää yhteistä maisemaa.

Rintamamiestalon nykymerkitykset

Olen pyrkinyt hahmottelemaan kontekstuaalista tietoa kysymykseeni, miksi jälleenrakennuskauden pientalokulttuuria kuvaavien puhetapojen ensisijaisena ilmaisuna käytetään juuri rintamamiestaloa, ja miten vallitsevaa puhetapaa nykyisin käytetään erilaisissa yhteyksissä. Nykyistä merkityksenantoa kuvaa esimerkiksi seuraava kuva teksteineen, joka on Petteri Kummalan teoksessa *Lamasalvoksesta elementtitekniikkaan* (2005, 6/ kuvateksti):

Kuva 2. ”Evakkoperhe hämmästelee rintamamiestalon ’maaseudun funktionalismia’” (Piirros Kaj Englund ja Inkeri Englund 1945, teksti Petteri Kummala. Suomen rakennustaiteen museon kuvakokoelma.)

Kummalan mukaan yllä olevan kuvan kaltaista rakennusta ei löydy Englundin suunnitelmista, vaan se edustaa jonkinlaista rintamamiestalon arkkityyppiä. Kuvan karjalaisperhe on Englundin vaimon Inkeri Englundin piirtämä. (Autio 29.4.2009.) Nykyhetkestä käsin kuva teksteineen ei mietitytä katsojaa, mutta miten paljon jälleenrakennuskauden siirtoväki mahtoi keskittyä suunnitteluintentionaalisiiin pohdintoihin? Kuvassa alun perin siirtokarjalaisten asuttamiseen liitetty tyypitalon malli yhdistyykin myöhemmin lisätyn kuvatekstin välityksellä jälleenrakennuskauden pientalosuunnittelua nykyisin esittävään merkityskehukseen. Myös Elina Standertskjöldin teoksesta *Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1930–1950* (2008) löytyy kuvaava esimerkki rintamamiestalo-käsitteen nykyisestä käytöstä. Standertskjöld kuvaa Turun Kähäriä rintamamiestaloalueeksi, jossa on siirtoväen rakentamia rintamamiestaloja.

Rintamamiestaloja rakennettiin moneen eri kaupunginosaan. Kähäriin sijoittui siirtoväkeen kuuluvia rakentajia, mistä syystä aluetta ryhdyttiin kutsumaan karjalaiskyläksi. (Standertskjöld 2009, 82.)

Kollektiivisesti hyväksyttynä, vallitsevana puhetapana rintamamiestalo edustaa hegemonista diskurssia, joka määrittelee muita diskursseja. Näin esimerkiksi ”evakko” ihailee tai rakentaa rintamamiestaloa. Nykyisestä rintamamiestalopuheesta on implikoitavissa myös kaupunki- ja suunnitteludiskurssit. Jälleenrakennuskauden pientalokulttuurista puhuttaessa käytetään yleisesti suunnittelijoihin ja suunnittelu-ideologiaan viittaavia ilmaisuja, kuten Poronsarvikaava ja Aalto-talo. Kaupunkidiskurssia korostava puhetapa näkyy myös suojelu- ja arvottamiskäytännöissä, joissa kiinnostuksen ja toimien kohteena ovat lähinnä taajamien kaavoitetut asuntotontti-alueet.

Karjalaisuuteen viittaavia nimityksiä jälleenrakennuskauden pientaloista puhuttaessa ei käytetä lainkaan. Karjalaisten rooli ilmenee vasta osana laajempaa diskurssiivista asiakokonaisuutta kuten esimerkiksi Standertskjöldin teoksesta lainatussa sitaatissa yllä. Rintamamiestalolle alisteinen siirtokarjalaisdiskurssi esiintyy siis asumista tai asukaskuntaa määrittävänä tai selittävänä ilmaisutapana. Maaseudun rooli pientaloista puhuttaessa liittyy jälleenrakennuskauden kontekstissa yleensä siirtokarjalaisten asuttamiseen. Suunnittelun näkökulmasta maaseutu nähdään uudistuksen kohteena, jonne rintamamiestalokulttuurin avulla levitettiin kaupunkimaista elämäntapaa.

Muut maanhankintalain mukaiset asukasryhmät kuten maanvuokralaiset tai suurtilojen vuokratilajelijät tulevat toisinaan pientalokulttuurista puhuttaessa mainituiksi, mutta muuta roolia niillä ei ole. Sen sijaan asevelitalo muodostaa erillisen puhettavan, jota käytetään joko rintamamiestalon synonyymina tai viitataan sotainvalidien, sotaleskien ja sotaorpojen asuttamiseen. Varsinaiset asevelitalojen piirustuksilla rakennetut asevelitalot rakennettiin pääosin takaisin vallattuun Karjalaan, joka jatkosodan päätyttyä jouduttiin uudelleen luovuttamaan Neuvostoliitolle. Niiden kohtalo on oman tutkimuksensa arvoinen asia.

Valtakunnallisesti ajatellen jälleenrakennuskauden suunnittelu- ja rakennuskulttuuridiskurssissa nykyhetken julkiseksi, hegemoniseksi ilmaisutavaksi on kohotettu kaupunkimainen rakentaminen ja teollisuuskulttuuri. Maunu Häyrysen mukaan maiseman kansallismaisemaksi eriytymiseen ei riitä pelkkä ylevöittäminen, vaan tarvitaan monenlaisia erilaisissa merkityskonteksteissa liikkuvia esittämistapoja, joiden kautta maisemaa määritellään. Näistä erityisen tärkeä on taiteen esittämistapa. Toisaalta tärkeää on myös kansalliseksi tulkittu menneisyys. (Häyrynen 2005, 34.)

Vaikka jälleenrakennuskauden pientaloa kuvaavaa taidetta ei juuri esiinnykään, rintamamiestalon status on korkealla asunnonostajien ja siitä kirjoittavien keskuudessa. Kari Hotakaisen romaanin *Juoksuhaudantie* (2000) saama suosio ja korjausoppaat sekä rintamamiestaloaiheeseen keskittyvät Internetin keskustelufoorumit kertovat, että kyseessä on laajalle yleisölle tärkeä aihe. Internetin sivuilla käsitellään rintamamiestaloaihetta monin tavoin. Muun muassa sukulaisia ja tuttavien varten perustettu *Talo-projekti* -sivu nautti niin suurta suosiota lukijoiden keskuudessa, että sivun ylläpitäjä päätti vuonna 2004 perustaa laajemmin aihetta käsittelevät www.rintamamiestalo.fi -sivut (Saunamäki 7.8.2007). Sivuilla voi keskustella kymmenistä aiheista kuten remontoinnista, osto- ja myyntiasioista, sisustusideoista ja remonttiväsymyksestä. Sieltä voi myös tilata rintamamiestalo-T-paidan ja -kirjallisuutta. Internetistä löytyy myös useita korjausblogeja. Rintamamiestalosta johdettu nimitys *rintsikka* on yleisessä käytössä Internet-keskustelupalstoilla (esim. DyyD 2.8.2009). Ruotsalainen huonekaluketju IKEA on puolestaan valinnut mainosvideonsa kehykseksi rintamamiestalon ja sen ikkunoista näyttäytyvän rintamamiestaloalueen (Perhe Kaskinen 27.8.2009).

Jälleenrakennuskauden pientalokulttuuri on vähitellen nousemassa myös osaksi rakennetun kulttuuriympäristön tutkimustraditiota. Silti jälleenrakennuskauden rooli esimerkiksi rakennusinventoinneissa ei vielä ole selkeä, eikä ennen sotia rakennettuun ympäristöön kohdistuva inventointimenetelmä ole täysin toimiva jälleenrakennuskauden kohdalla. Yhdenmukaiseen pientalokulttuuriin usein kohdistuva valikoiva tutkimusote tekee jälleenrakennuskauden luonteen ymmärtämisen erityisesti maaseutumaisilla alueilla hankalaksi. Lisäksi huomio keskittyy useimmiten kaupunkimaisilla alueilla sijaitseviin asuntotonttialueisiin.¹¹ Suunnittelija- ja rakennuskeskeistä tyyppitalodiskurssia korostava tutkimusparadigma ei ota huomioon jälleenrakennuskauden ymmärtämiselle välttämätöntä kontekstuaalista tarkasteluotetta, minkä avulla voitaisiin keskittyä erilaisiin aluekokonaisuuksiin, tilanmuodostuksen ja asutuksen historiaan sekä aineettoman kulttuuriperinnön rakennusinventointia tukevien elementtien havainnointiin. Näin voitaisiin murtaa jälkeensä konstruoitunut käsitys aikakauden yhdenmukaisuudesta (ks. esim. Holmila 2008, 2–5). Diskursiivisilla ilmaisuilla kuten rintamamiestalo on oma merkityksensä jälleenrakennuskautta

11 Maanhankintalain mukaan perustettiin erikokoisia tiloja sekä taajamiin että maaseudulle: muun muassa viljelytiloja, asuntoviljelytiloja, kalastustiloja, asuntotiloja ja asuntotonttitaloja perustettiin yleensä taajamien ja kaupunkien asemakaavoitetuille alueille (ks. esim. Kulha 1969, 102).

representoivana sosiaalisena konstruktiona ja esimerkiksi osana kansallista maisemakuvastodiskurssia. Yhdenmukaisuuden korostamisen identiteettipoliittinen merkitys onkin selvä. Fyysiseen rakennettuun ympäristöön sovellettuna yhdenmukaisuutta korostava periaate kuitenkin häivyttää jälleenrakennuskauden ymmärtämisen kannalta tärkeää historian tietoa. Erityisesti maanhankintalain perusteella asutettujen ryhmien kuten siirtokarjalaisten ja rintamamiesten asutushistoriaa tulisi käsitellä toisistaan eroavina teemoina.

Lopuksi

Jälleenrakennuskauden pientalon identiteettiin on aikojen kuluessa liitetty monenlaisia sisältöjä. Vaikka yleisin nimitys *rintamamiestalo* ei olekaan eksakti ammattikäsite, niin käsitteen hyödyntäjiä ei voi pitää pientalokulttuuria väärin tulkitsevaa harhappisten joukkona. Sen sijaan se on yli luokka- ja kielirajojen hyväksytty sosiaalinen käytäntö, joka yhteisön intersubjektiivisessä kommunikaatiossa toimii sodanjälkeistä aikakautta yhtenäisesti tulkitsevana sekä kansakuntaa yhdistävänä ilmaisuna. Käsitteen avulla voidaan yhdistää keskenään ristiriitaisiakin tahoja kuten kielipykälän tai maansaantioikeuden vuoksi jälleenrakennuskaudella keskenään kiistelleitä ryhmiä. Nimitys *rintamamies* myös korvaa modernin suunnitteluideologian mukaisen neutraalin keskivertoasukkaan.

Jälleenrakennuskauden pientalokulttuurin julkinen arvostus on kohonnut erityisesti viime vuosina. Maisemantutkimuksen näkökulmasta voisi sanoa, että käsite rintamamiestalo on jälleenrakennuskauden henkistä ja aineellista kulttuuriperintöä esittävä sosiaalinen konstruktio ja kollektiivisen merkityksenantoprosessin tuote, jolla on vallitseva asema suhteessa muihin samaa maisemaa esittäviin diskursseihin. Jälleenrakennuskauden suunnitteluideologiset intentiot sekoittuivat Suomessa sotaajan aatteelliseen ilmapiiriin. Pitkään jatkunut huoli rintamamiehen maansaannista muuttui vähitellen kokonaisen rakennustyylin ja aikakauden merkitsemiseen rintamamiehen nimiin.

Jäykähkö 1940-luvun suunnittelijoiden käyttämä käsite *tehdasvalmisteinen puutalo* tai keskivertoasumista kuvaava *oma koti* muotoutuivat kansan suussa ja ajan hengessä nimitykseksi *rintamamiestalo*. Nykykorjaajien Internetissä käyttämä moderni lyhenne *rintsikka* puolestaan kertonee, että nykyiset mielikuvat rintamamiestaloista kiinnittynevät uusiin merkityksiin kuten nostalgiseen ja ekologiseen asuintapaan. Siksi on tärkeää, että jälleenrakennuskauden tyyppitalokulttuurin merkitykset tunnistetaan kulttuuriympäristötyön parissa. Kehittämällä tutkimus- ja arvottamismenetelmiä kontekstuaalisempaan suuntaan voidaan jälleenrakennuskauden kulttuuriympäristöihin kiinnittyvää tietoa jäsentää paremmin ja sen myötä syventää tulkintoja. Siirtyminen suunnittelu- ja rakennuskeskeisistä käytännöistä laajemmin asutushistoriaa ja ympäristöä ymmärtävään suuntaan on välttämätöntä erityisesti jälleenrakennuskauden yhdenmukaisesti rakennettujen asuinalueiden arvottamisessa.

LÄHTEET JA LYHENTEET

Haastattelu

Teemakysely Jälleenrakennuskausi ja asutusmuistot, Kirsi Niukkanen 2009 (aineisto tutkijan hallussa).

Muut lähteet

Arkkitehti 1940–1952.

AUTIO, ANNA 2009: sähköpostiviesti Re: VI: Valokuvia Kirsi Niukolle 29.4.2009. Vastaanottajan hallussa.

BONTA, JUAN PABLO 1979: *Architecture and its interpretation. A study of Expressive Systems in Architecture*. London: Lund Humphries.

DYYD: Re: Nyt iski RMT kuume päälle. <http://www.rintamamiestalo.fi/viewtopic.php?f=12&t=9231> (2.8.2009 14:30) [28.8.2009]

FOUCAULT, MICHEL 2005 (1969): *Tiedon arkeologia*. Suom. Tapani Kilpeläinen. Tampere: Vastapaino.

HARLE, VILLE – MOISIO, SAMI 2000: *Missä on Suomi. Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Tampere: Vastapaino.

HELAMAA, ERKKI 1983: *40-luku, korsujen ja jälleenrakentamisen vuosikymmen*. Suomen rakennustaiteen museo – Alvar Aalto -museo. Helsinki: Martinpaino.

HELAMAA, ERKKI 1998: *Tyypipiirustuksista ideoita, hartiapankista velkaa jälleenrakennuskaudella*. Euroopan rakennusperintöpäivien luento 1.10.1998 Helsingin Suutarilassa. <http://www.valt.helsinki.fi/projects/kmuisti/matapupu/suutari/tontit/HELAMAA.HTM> [27.8.2009.]

HELIN, VIILJO 2006: *Rintamamiestalo – Rakentajien muistikuvia*. Tampere.

HIETANEN, SILVO 1984: *Siirtoväen pika-asutuslaki 1940. Asutuspoliittinen tausta ja sisältö sekä toimeenpano*. Historiallisia tutkimuksia. Suomen Historiallinen seura 117. Helsinki.

HOLMILA, ANTERO 2008: Jälleenrakentamisen narratiivit ja niiden muotoutuminen Suomen lehdistössä 1944–1945. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. *Elore*, vol. 15 – 2/2008. http://www.elore.fi/arkisto/2_08/elore2_08.html [27.8.2009].

HOLMILA, PAULA 2008: *Rintamamiestalo ja huonot ajat*. Uusi Suomi 30.1.2008. <http://www.uusisuomi.fi/nakokulmat/paulaholmila/rintamamiestalo-ja-huonot-ajat> [27.8.2009]

HONKASALO, MARKKU 2007: *Sotiemme veteraanien päivä 1987–2007. Kansallinen veteraanipäivä 20 vuotta*. Kansallisen veteraanipäivän valtakunnallinen päätoimikunta. Pori.

HUSA, SARI 1995: Foucault-lainen metodi. Niin & näin. *Filosofinen aikakauslehti* 3/95. Eurooppalaisen filosofian seura ry. http://www.netn.fi/395/netn_395_husa.html [31.8.2009].

HÄYRYNEN, MAUNU 2005: *Kuvitettu maa. Suomen kansallisen maisemakuvaston rakentuminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 834. Helsinki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

JOKINEN, ARJA – JUHILA, KIRSI 1993: *Valtasuhteiden analysoiminen. Diskurssianalyysin aakkoset*, 75–108. Tampere: Vastapaino.

KANANEN, HELI 2006: *Ortodoksina luterilaisten keskellä: siirtokarjalaisen ortodoksiväestön sopeutuminen Kiuruvedelle*. Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto.

KANGAS, JUSSI 1996a: Asevelikylä oli kunniavelka. http://www.vaasalaisia.info/vaasapedia/index.php/J.Kangas:_Asevelikyl%C3%A4_oli_kunniavelka [28.8.2009].

——— 1996b: *Aseveljien perintö. Vaasan Asevelikylän 50-vuotishistoriikki*. Jukolan rakentajat – Jukolas Byggare ry. Vaasa.

KL = *Kotiliesi* 1940–1946.

KORKEAMÄKI, OILI – PATRAKKA, MARJUKKA 2003: *Evakos ja uuves kois. Antreaalaisten ja vuoksenrantaalaisten selviytyminen sota-ajasta tähän päivään*. Hämeenlinna: Karisto Oy.

KORVENMAA, PEKKA 2006: *Rintamamiestalo – Rakentajien muistikuvia*. Tampere.

KULHA, KEIJO 1969: *Karjalaisen siirtoväen asuttamisesta käyty julkinen keskustelu vuosina 1944–1948*. *Studia Historica Jyväskylälensia VII*. Jyväskylä: K. J. Gummerus Osakeyhtiö.

KUMMALA, PETTERI 2005: *Lamasalvoksesta elementtiitteeniikkaan. Suomalainen pientalosuunnittelu jäl-*

leenrakennuskaudella. Suomen rakennustaiteen museo. Helsinki.

- KUPIAINEN, HEIKKI – LAITINEN, ERKKI 1995: Suomalaisen asutustoiminnan juuret. ERKKI LAITINEN (toim.): *Rintamalta raiviolle. Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta*, 29–49. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- MARTIKAINEN, ELINA 2008: Aseveljien kansallinen identiteetti-projekti. Historiatieteiden tutkijakoulun X jatkokoulutuskonferenssi 21.–22.5.2008. Tampereen yliopisto [28.8.2009].
- MIETTINEN, ARTO 2009: *Oma tupa, oma lupa* Demari.fi. 28.4.2009 <http://www.demari.fi/content/view/1352/344/> [27.8.2009].
- PAUKKUNEN, LEO 1993: *Hiitolaiset uusille asuinsijoille*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- PELTONEN, ULLA-MAIJA 2002: *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 894. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Perhe Kaskinen. Isän ja äidin oma valtakunta. <http://www.ikea.com/fi/fi/campaigns/films/documentary.html> [28.8.2009].
- Pinomäki. Pinomäen kyläyhdistyksen kotisivu. <http://www.pori.fi/pinomaki/1.php> [28.8.2009].
- RAIVO, PETRI 1996: *Maiseman kulttuurinen transformaatio. Ortodoksinen kirkko suomalaisessa kulttuurimaisemassa*. Nordia Geographical Publications vol. 25:1. Department of Geography. University of Oulu: Offset.
- Rakennettu kulttuuriympäristö (RKY) 2009: *Luettelo valtakunnallisesti arvokkaista kulttuuriympäristöistä*. Museovirasto.
- RANINEN-SIISKONEN, TARJA 1999: *Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerromnasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rintamamiestalo. <http://www.rintamamiestalo.fi/portal.php> [28.8.2009.]
- SAARIKANGAS, KIRSI 1993: *Model Houses for Model Families. Gender, Ideology and the Modern Dwelling The Type – planned houses of the 1940s in Finland*. Studia Historica 45. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki.
- 2002: *Asunnon muodonmuutoksia. Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SARMALA, PERTTI 2004: Kuka puolustaisi vanhaa pientaloa? Helsingin Sanomat, 27.8.2004. <http://www.hs.fi/asuminen/artikkeli/Kuka+puolustaisi+vanhaa+pientaloa/HS20040827SI1AM02dm1>> [27.8.2009].
- SAUNAMÄKI, ARI: Ari Saunamäen kotisivu. <http://www.netikka.net/arska/index.html> (7.8.2007) [28.8.2009].
- STANDERTSKJÖLD, ELINA 2004: Omakotitalon synty. ANNA-MAIJA HALME (toim.): *Oma koti. Omakotiasuminen Suomessa*, 14–23. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:10. Forssan Kirjapaino Oy.
- 2008: *Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1930–1950*. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Suomen Arkkitehtiliiton jälleenrakennustoimisto (toim.) 1982 [1942]: *Rakennustaide ja standardi. Jälleenrakentamisen ydinkysymyksiä*. Kirjallinen asu Mika Waltari. Suomen Arkkitehtiliitto. Jyväskylä: K. J. Gummerus Osakeyhtiö.
- SK = *Suomen Kuvalehti* 1940–1946.
- TAFURI, MANFREDO 1980: *Theories and History of Architecture*. London.
- TASKINEN, JOUKO 2006: Raskainta oli välipohjan valu. JOUKO TASKINEN (toim.): *Rintamamiestalot – Rakentajien muistikuvia*. Tampere: Tammer – Paino Oy.
- WARIS, HEIKKI 1952: *Siirtokarjalaisen sopeutuminen. Tutkimus Suomen karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta*. Yhteiskuntatieteellisen Korkeakoulun julkaisuja IV. Yhteiskuntatieteellinen tutkimustoimisto. Helsinki: Otava.
- VENNAMO, VEIKKO – VÄISÄNEN, P. O. 1988: *Jälleenrakennuksen ihme. Suomi nousi aallonpohjasta*. Helsinki: Gummerus.
- VÄLIMÄKI, REIMA 2008: Brian Stockin ’tekstuaaliset yhteisöt’. Kirjahistorian näkökulma keskiajan populaarien harhaoppien syntyyn läntisessä kristikunnassa 1000-luvulla. LEILA KOIVUNEN ja JANNE TUNTURI (toim.): *Papyruksesta pdf:ään. Tutkielma kirjan historiasta*. Turun yliopisto. Turku: Uniprint.

KIRSI NIUKKO: *Construction of 'Rintamamiestalo' in the Discourse of Type House Culture*

The term 'rintamamiestalo' is generally used of houses built in Finland during the reconstruction period (1940–1952). This concept is often used to describe the house itself and the general atmosphere of the home, its style, the history of settlement and use of land, the reconstruction period and nostalgia attached to living in this kind of house. In consequence, 'rintamamiestalo' has become a discursive practice produced through the collective signification process. The name of this house type comes from the Finnish word for veteran (*rintamamies*). It is important to consider why 'rintamamies' was selected as a generic term to represent the type house culture of the reconstruction period. When the historical and ideological context of type house culture is examined, some questions arise for consideration in order to be able to interpret and evaluate the constructed environment.

The word 'rintamamies' refers to one group of people who were settled within the settlement policy of the reconstruction period. According to the land acquisition law from 1945, not only veterans but many other groups of people, in particular, Karelian evacuees were also settled during the reconstruction period. However, no designations for this group appear in the speech of small house culture. The role of the Karelians was contradictory during the reconstruction period and the people and politicians were divided into several different camps both in public debate and at the grass roots level. The settlement of migrant Karelians was promoted in public by appealing to people's compassion. However, compassion was directed at veterans in general. The settlement of the Karelians was considered a duty, whereas the settlement of the veterans was regarded as a debt of honour after years spent at the front.

The historical goals of developing a nation-state were combined with patriotism during the reconstruction period. According to historians, the war lived on even during peacetime and its memories became intertwined with the identification process of the Finns and veterans who were called brothers-in-arms (*aseveli*). In addition, the veterans' problems of land acquisition were the subject of public debate for a long time. Even in the 1980s there were occasionally articles about the settlement of veterans who had no family. The settlement of migrant Karelians was almost complete by the end of the 1940s, and it was widely believed that they had adapted to their new environment even before the turn of the decade.

The reconstruction period also involved goals for the development of the countryside that date back to earlier history and functionalism, and which was aimed at the development and construction of cities. Functionalism was applied in the construction of small houses with the purpose of developing rational and standardised constructions, and to aid in the planning of more spacious housing areas in the cities. Land acquisition problems and the rapid change in the structure of livelihood after the war years resulted in great numbers of veterans moving to new, zoned residential holdings. The migrant Karelians, on the other hand, were mainly settled in the countryside with the help of a specific settlement plan. This settlement plan did not apply to those Karelians who had moved to the cities; rather they became mixed in with the other inhabitants of the area. The role of the countryside is subservient to city discourse. This is shown, for example, in the way in which the countryside is represented as an object for the spreading of urban dwelling. As interest was focused on city culture, the inhabitants of these areas, who were mainly veterans, were also given much attention.

Type houses and new residential areas resembled each other and as a consequence the differences between the inhabitant groups and strata disappeared from the scenery of the reconstruction period. This has facilitated the definition of the inhabitants' identity and the outside meanings attached to the constructed environment. The veteran, collectively signified as the inhabitant of a type house, does not represent the settlement period realistically but rather the common discourse of the reconstruction period. Therefore, the meaning of contextual information is of great importance in interpreting the constructed

environment of the reconstruction period. The physical environment manifests itself in the way the interpretation model provided by the type house discourse directs us to see it.

Kirsi Niukko: kirsiniukko@yahoo.com

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos

Siltapuistonkatu 2, 28101 Pori